

מדוע עם ישראל מחולק לשבטים?

כלל עם ישראל מורכב מחלקים שונים, והסדר המתאים ביותר הוא החלוקה לשבטים - "עם זו יצרת לי תהילתי יספרו" (ישעיהו מג, כא). זוהי יצירה אלוהית מיוחדת שיש לה מטרה מוגדרת, "תהילתי יספרו", לספר ולגרום לשבח את הקב"ה ולהאמין בו. שבח זה נעשה בשתי דרכים:

א. עצם קיומו של עם ישראל מוכיח את קיומו של הקב"ה (כוזרי, מאמר ראשון). למרות כל הניסיונות להשמידו, הריהו שורד בשעה שהקמים עליו כבר מזמן לא קיימים על במת ההיסטוריה.

ב. שבחו של הקב"ה מתבטא על ידי עם ישראל בכך שהעם הזה הולך לפי רצונו של הקב"ה כאשר לא רק היחידים עושים כך, אלא גם הכלל כולו, בפרהסיה, עובד את ה' ומבטא את הרצון האלוהי, ובכך מהווים דגם של חיים אידיאליים. "וְנִהְרֹוּ אֱלֹוֹי כָּל הַגּוֹיִם... וְיִרְנֹוּ מִדְרָכָיו וְנִלְכְּהוּ בְּאַרְחֻתָיו כִּי מִצִּיּוֹן תֵּצֵא תוֹכָה וְדַבֵּר ה' מִירוּשָׁלַם" (ישעיהו ב, ב - ג).

החלוקה לשבטים אינה רק סידורית וארגונית, לצורך שיטת ממשל נוחה, אלא יש בחלוקה זו ענין אלוהי פנימי עמוק - "יצרתי לי" - כפי שזוכיר להלן, נראה שלכל שבט ישנה ייחודיות ויעוד מיוחד, כדוגמת איברי הגוף שלכל אחד מהם ישנו התפקיד שלו וביחד הם יוצרים הרמוניה אחת. במנין הראשון שמונה אותם הקב"ה במדבר נאמר (במדבר א, ב): "שָׂאוּ אֶת רֹאשׁ כָּל עֵדֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְמִשְׁפַּחְתָּם לְבֵית אֲבוֹתָם בְּמִסְפָּר שְׁמוֹת". המילה "עדות" נובעת מהמילה "יעוד", ללמדנו כי אין כאן אוסף של כמה משפחות שהתאגדו לשבטים, אלא יש כאן ציבור שיש לו יעוד ומטרה משותפת ברמה השבטית ויעוד יותר עמוק ברמה הכללית של צירוף כל השבטים יחד לעם ישראל. לא בכדי הם נקראים "ישראל" מלשון "שיר אל", באורח חייהם הם שרים את השירה האלוהית, שירת התורה. רמז לדבר מוצא הרב החיד"א במילה "אחד": המורכבת מא' - הוא אביהם של השבטים, יעקב אבינו, ח' - הם שמונה בני הגבירות רחל ולאה, ד' - הם ארבעת בני השפחות.

ראיה נוספת לייחודיות של השבטים רואים אנו מענין קרבנות הנשיאים בפרשת נשא. אנו רואים כי התורה חוזרת שנים עשרה פעמים על אותם קרבנות בדיוק: "קרבנו קערת

כסף אחת...". בשעה שהתורה לומדת הלכות חשובות מאות יתירה או ממילה שונה, כאן אנו רואים אריכות הנראית שלא לצורך, די בכתיבה אחת של הקרבנות וציון העובדה שקרבנות אלו הביאו גם שאר הנשיאים. אך מלמדנו המדרש ועוד מפרשים כי אמנם **בפועל** הביאו קרבנות דומים, אך לא מתוך תיאום מראש, אלא לכל שבט היו **כוונות** שונות בהבאת הקרבנות, כך שאי אפשר לומר כי כולם הביאו אותו דבר.

דוגמה אחת לשינוי בכוונות השונות בנשיאים: **"קערת כסף אחת"**.

1. **נחשון בן עמינדב, נשיא יהודה**, התכוון בזה לרמוז על המלכות היוצאת משבטו, וכמו שהקערה מקיפה מכל הצדדים כך מלכות שלמה ומלכות מלך המשיח, מבית דוד, ימלכו על כל העולם.
  2. **נתנאל בן צוער, נשיא יששכר**, התכוון בזה על התורה שהיא סמלו של שבט יששכר, על התורה נאמר "לכו לחמו בלחמי" ובלחם הפנים נאמר "ועשית קערותיו".
  3. **אליאב בן חלון, נשיא זבולון**, התכוון בזה על השותפות שלו עם יששכר והקערה מסמלת את הים העגול - "זבולון לחוף ימים ישכון".
- וכך שאר השבטים התכוונו כוונות שונות באותם קרבנות עצמם (במדבר רבה י"ג - י"ד).

ראיה נוספת לייחודיות השבטים מדברי המדרש (ילקוט שמעוני, שופטים מב):
 מכל השבטים יצאו שופטים או מלכים חוץ משבטו של שמעון בשביל החטא שעשה זמרי: עתניאל בן קנז משבט יהודה אהוד בן גרא משבט בנימין... שמשון משבט דן עלי ושמואל משבט לוי.
 ועל ידי כך מתגלים הגוונים המיוחדים של כל שבט ושבט.

מכירת יוסף

אחד הדברים המעיבים ביותר על מעלת השבטים הוא פרשת "מכירת יוסף". ברור לנו כי אין הדברים כפשוטם וכי הרי מדובר בשבטי י-ה אשר יודעים בצדקותם - "י"ב שבטים שלא היה בהם דופי" (שבת קמ"ו), וכל מעשיהם נובעים מתוך יראת שמים והבנה עמוקה של ההשגחה האלוקית. הרב קוק זצ"ל מסביר כי מכירת יוסף נעשתה מתוך מגמה אלוקית כדי לחזק ולהדגיש את הייחודיות של כל שבט ושבט: "כשיוצאת מריבה בין כח לכת... המריבה בתוכנה היא תוצאה מהשינוי והניגוד שיש בעצמיות של אוצר החיים" (אורות הקודש ג', עמוד שכ"ג). שנאת האחים כלפי יוסף נובעת מהצורך האלוקי להבליט,

להדגיש ולחדד את הייחודיות של כל שבט ושבט, כך שגם במצב של אחדות - האומה תשמר את הייחודיות ולא תאבד את זהותה. דווקא במצב של מריבה ושנאה כל צד מחזק את הזהות המיוחדת שלו וביחד הם משלימים זה את זה לשלמות אידיאלית "כְּרָחֵל וּכְלָאָה אֲשֶׁר בָּנוּ שְׁתִּיָּהֶם אֶת בֵּית יִשְׂרָאֵל" (רות ד, יא). כבר במכירת יוסף הונח היסוד של שני המשיחים, וזו לשון המדרש (בראשית רבה פ"ה, א):

משיח בן יוסף מבני רחל ומשיח בן דוד מבני לאה שהם משלימים האחד את רעהו, שבטים היו עסוקים במכירתו של יוסף, יוסף היה עסוק בשקו ובתעניתו, יהודה היה עסוק ליקח לו אשה... והקב"ה היה בורא אורו של מלך המשיח.

וכך מוסיף הרב זצ"ל (אורות הקודש ד', עמוד תצ"ח):

הפרטיות צריכה לדחות מן הכח אל הפועל... וצריך כל פרט להיות מתבלט במהותו היחידה, ולזה צריך כח מעכב, לכח מתנגד לכל הפרטיות... וזהו יוסד השנאה, שבונה את העולם.

דווקא "הכח המתנגד" בין האחים ויוסף הביא לידי בירור עניינו של כל שבט ושבט, וכך מסכם יוסף את הדבר "וְאֵתֶם חֲשַׁבְתֶּם עָלַי רָעָה אֲלֵקִים חֲשַׁבָה לְטֹבָה... לְהַחֲיִית עִם רַב" (בראשית נ, כ). בפשטות, מדובר בענין הספציפי של שנות השובע והרעב, אך בעומק, מדובר על "עם רב" הוא עם ישראל אשר חיותו נובעת מכח ייחודיותו של שבט ושבט המרכיבים אותו לעם שלם ומאוחד.

האם עשרת השבטים יחזרו לעתיד לבוא?

המשנה מביאה מחלוקת תנאים בענין זה. רבי עקיבא אומר שעשרת השבטים אינם עתידים לחזור, שנאמר "וישליכם אל ארץ אחרת כיום הזה" - מה היום הולך ואינו חוזר כך הם הולכים ואינן חוזרים. לעומתו סובר רבי אליעזר כי הם יחזרו ומסביר את הפסוק "מה יום מאפיל ומאיר כך הם שאפילה להם כך עתידה להאיר להם", דהיינו דרכו של היום, מתחיל באפילה ואחר כך ממשיך באור היום "ויהי ערב ויהי בוקר". וכן הגמרא (סנהדרין ק"י) מביאה ראיה מהפסוק: "אז יתקע בשופר גדול ובאו האובדים מארץ אשור - הם עשרת השבטים שגלו לאשור". הרב זצ"ל סובר שהשבטים יחזרו לעתיד לבוא, ונשאלת שאלה מדוע נשתכח ענין השבטים לפרק זמן רב כל כך מאז חורבן בית ראשון? מסביר הרב זצ"ל (אורות, עמוד מ"ג פרק כ"ז), "שכחת השבטים לייחוסם היא הכנה לאחדות האומה". כוונתו היא: אם היה נשאר סדר ייחוסם של השבטים, והיו יוצאים לגלות ושומרים על הזהות השבטית, היה כל שבט נפרד ומתנתק מהכלל והיה עלול

להתבולל בין העמים. רק בכך שהתרחקו מהייחוס השבטי והתחברו לכלל אחד יכלו מכח הזהות המאוחדת לצלוח את הגלים הסוערים, הן הרוחניים והן הגופניים, של הגלות הקשה.

אמנם לאיבוד הזהות השבטי, באופן זמני יש מחיר כואב, אך בחשבון הסופי הרווח גדול יותר. הנזק הוא: א. נתרבה הבלבול והערבוב בתוך עם ישראל ובעולם כולו, וכמו שהשבטים הם ביחד ומעורבבים כך סדרי העולם גם מעורבבים יחד. ב. המיוחדות של כל שבט ושבט לתיקון העולם התבלבלה. ג. מערכות החיים המיוחדים לכל שבט איבדו את זהותם.

כאשר יחזרו לארצם יחזור שוב סדר השבטים למקומו. הנביא ירמיהו (לא, טז) מנבא "וְשָׁבוּ בָנִים לְגְבוּלָם", ומוסיף עליו הנביא עובדיה (א, יט) ומפרט "וַיִּרְשׁוּ הַנְּגֵב אֶת הָרַעַץ וְהַשְּׂפֵלָה אֶת פְּלִשְׁתִּים וַיִּרְשׁוּ אֶת שְׂדֵה אֶפְרַיִם וְאֶת שְׂדֵה שִׁמְרוֹן וּבְנֵימָן אֶת הַגְּלָעָד". מדוע נחוצה החזרת השבטים "לגבולם" דווקא? כידוע, הרמב"ם בהלכות שמיטה ויובל (פ"י ה"ח) פוסק כי מצוות השמיטה והיובל נוהגות רק כאשר "כל יושביה עליה" והוא שלא יהיו מעורבבים שבט בשבט, אלא כולם יושבים בתקן. היציאה לגלות נועדה לתקן את עם ישראל כולו ואת השבטים בפרט, וכך מסביר ר' צדוק הכהן מלובלין (מחשבות חרוץ עמוד 41):

"ביקש יעקב לישב בשלווה", אחרי לידת כל השבטים חשב יעקב כי הנה הסתיים בניין כנסת ישראל והם נמצאים בשלימות. "קפץ עליו רוגזו של יוסף", הראה לו הקב"ה כי יש בהם עדיין חולשות וחסרונות ועליהם לתקן, ומקום התיקון הראוי ביותר הוא גלות בין העמים.

כאשר חוזרים מהגלות וכל שבט מתיישב בנחלתו, הרי שבזה מבטאים את ההתאמה האלוקית המושלמת בין העם וארצו. "ארץ ישראל מתאימה לכנסת ישראל בכללותה, לדורותיה, לעד ולעולמי עולמים. ועם זה היא מתאימה גם כן לחייהם של כל הפרטים... הכל מתאים בכיוון עליון מיד ה' נותן ארץ חמדתו לעם קודשו" (עולת ראייה א', עמוד ר"ג).

סדר השבטים מופיע בתורה בצורות שונות

שמות השבטים מופיעים בתורה בששה עשר מקומות שונים, בכל פעם בסדר שונה, ובכל פעם ישנו הסבר לשינוי. ואלו הם המקומות:

א. סדר הולדתם - פרשת ויצא.

ב. בשובו של יעקב לארץ ישראל - פרשת וישלח.

- ג. בירידתם למצרים - פרשת ויגש.
- ד. ברכת יעקב לשבטים - פרשת ויחי.
- ה. שמות השבטים הבאים למצרים - פרשת שמות.
- ו. סדר חלק מהשבטים - פרשת וארא.
- ז. סדר מנין השבטים במדבר - פרשת במדבר.
- ח. מספרם למשפחותיהם - פרשת במדבר.
- ט. סדר הדגלים - פרשת במדבר.
- י. סדר קרבנות הנשיאים - פרשת נשא.
- יא. מסע הדגלים - פרשת בהעלותך.
- יב. שמות המרגלים - פרשת שלח.
- יג. חלוקת הארץ - פרשת פנחס.
- יד. הנשיאים בחלוקת הארץ - פרשת מסעי.
- טו. סדר העמידה לברכה ולקללה - פרשת כי תבוא.
- טז. ברכת משה לשבטים - פרשת וזאת הברכה.

נביא שתי דוגמאות מתוך הנ"ל לשינוי סדר הבאת השבטים:

- א. בפרשת ויצא - סדר הולדתם: ראובן, שמעון, לוי, יהודה, דן, נפתלי, גד, אשר, יששכר, זבולון, יוסף ובנימין.
  - ב. סדר ברכת יעקב לבניו בפרשת ויחי: ראובן, שמעון, לוי, יהודה, זבולון, יששכר, דן, גד, אשר, נפתלי, יוסף ובנימין.
- בכל פעם ישנו טעם עמוק מדוע הם מופיעים בסדר הזה. עבורנו ישנה תזכורת מעשית לקיומם של ט"ז השינויים.
- מסביר בעל ספר 'מי השילוח' שכנגד ט"ז הפעמים הללו תיקנו אנשי כנסת הגדולה אמירת ט"ז שבחים של הקב"ה "באמת ויציב" שאחרי קריאת שמע של שחרית.

מדוע דווקא י"ב שבטים?

מספר י"ב הוא מספר הכולל. ישנם י"ב חודשים, י"ב מזלות, י"ב גבולי האלכסון, י"ב צירופי שם ה' ועוד. היות ועם ישראל כוללים את העולם כולו, על כן צריך מספר השבטים להיות כמספר כלל העולם. משום כך, דווקא יעקב מעמיד את השבטים. אברהם לא יכול

כי עניינו יחיד, אברהם העברי - כל העולם מעבר אחד ואברהם בעבר אחר. יצחק לא יכול להעמידם כי עניינו "פחד" וגם הוא עניין פרטי. אך יעקב עניינו כללי ויכול להעמיד את כלל י"ב השבטים (שם משמואל ויצא, עמוד שכ"א).

בעל ספר 'בני יששכר' מביא את ההקבלה וההתאמה בין השבטים, חודשי השנה, אבני החושן והדגלים:

השבט	החודש	האבן	הדגל
ראובן	תמוז	אודם	דודאים
שמעון	אב	פטדה	שכם
לוי	ניסן	ברקת	אורים ותומים
יהודה	סיון	נופך	שמים ואריה
יששכר	תשרי	ספיר	שמש וירח
זבולון	אלול	יהלום	ספינה
דן	טבת	לשם	נחש
נפתלי	אדר	אחלמה	אילה
גד	שבט	שבו	מחנה
אשר	כסלו	תרשיש	עץ זית
בנימין	חשון	ישפה	זאב
יוסף - אפרים	אייר	שהם	שור
מנשה			ראם

ישנה חלוקה אחרת של התאמה בין השבטים לחודשים:

תשרי - אפרים	ניסן - יהודה
חשון - מנשה	אייר - זבולון
כסלו - בנימין	סיון - יששכר
טבת - דן	תמוז - ראובן
שבט - אשר	אב - שמעון
אדר - נפתלי	אלול - גד

סיכום

למילה "שבטים" ישנו פירוש של "ענפים" המתפשטים לכאן ולכאן - לעבר ולעתיד. לשבטים היה תפקיד גדול בעבר עד הגלות של חורבן הבית הראשון. נועד להם תפקיד מרכזי בעתיד כאשר מהם יצאו משיח בן יוסף ומשיח בן דוד, כאשר ישבו כל שבט ושבט בנחלתו ההסטורית וכאשר הכהן הגדול יחזור ובין בגדיו יהיו 'האורים והתומים' ובהם שמות השבטים ועליהם נוספו שמות האבות: אברהם, יצחק ויעקב (יומא ע"ג), וכן המילים 'שבטי ישורון' או 'שבטי ישראל' (רמב"ם הלכות כלי המקדש פ"ט ה"ז).

לאותיות הא"ב ישנו כח עצום: "אותיות שנבראו בהם שמים וארץ", "לעולם ה' דברך נצב בשמים" וכו'. כך גם האותיות המופיעות על ליבו של הכהן הגדול ב'אורים ותומים' הן הממשיכות את ההנהגה האלוקית בפועל בתוך המציאות ולשם כך נבחרו דווקא שמות השבטים והאבות.

זכותם תגן עלינו ונזכה לגאולה במהרה בימינו.